

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

<http://kau.se/nordidactica>

Faglighed og skriftlighed, En projektbeskrivning

Torben Spanget Christensen & Peter Hobel

Nordidactica 2011:1

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Nordidactica
- Journal of Humanities and Social
Science Education

2011:1

Faglighed og skriftlighed (FoS)

En projektbeskrivelse

Torben Spanget Christensen og Peter Hobel, Syddansk Universitet.¹

Faglighed og skriftlighed (FoS) er titlen på et stort dansk fagdidaktisk forskningsprojekt om skrivning i alle fag. Projektets engelske titel er *Writing to learn, learning to write* -

Literacy and disciplinarity in Danish upper secondary education, og det præsenteres nærmere på www.sdu.dk/fos. Projektet har stor relevans for dette tidsskrifts fagfelt, idet Peter Hobel gennemfører et fagstudie om skriftlighed i religion, og Torben Spanget Christensen gennemfører et fagstudie om skriftlighed i samfundsfag. Hertil kommer, at skriftlig kompetence i høj grad er tværdisciplinær, og dermed af interesse for alle fag.

FoS er et fireårigt forskningsprojekt finansieret af det danske forskningsråd for Kultur og Kommunikation. Projektet forbinder et fagdidaktisk og et sociokulturelt perspektiv på skriftlighed i de gymnasiale uddannelser. To nøglebegreber er didaktisering (Ongstad 2006) og medierende redskaber (Vygotsky 1986, Wertsch 1998). Med det fagdidaktiske perspektiv retter projektet søgelyset mod skriftlighed som medie for didaktiserende praksis i de gymnasiale fag. Med det sociokulturelle perspektiv fokuserer projektet på skriftlighed som et medierende redskab mellem det kognitive, det sociale og det tekstuelle.

Som titlen antyder, er der et dobbelt formål med projektet:

- At skaffe ny viden om elevers måder at lære fag på gennem skrivning og at lære skrivning på gennem fag, og
- at undersøge elevers udvikling af skriveridentitet i gymnasiet.

Projektet ledes af professor Ellen Krogh fra Syddansk Universitet og er organiseret omkring en forskningsgruppe på i alt fem forskere på Syddansk Universitet. Denne gruppe er suppleret med en forsker fra RUC, en forsker fra Århus Universitet og to forskere fra DPU, Århus Universitet. Forskergruppen dækker centrale gymnasiets fagområder. Desuden har følgende forskere fra centrale og projektrelevante miljøer givet tilsagn om at indtræde i en *faglig ressourcegruppe*:

- Prof. Jon Smidt, Høgskolen i Sør Trøndelag.
- Prof. Vibeke Hetmar, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole/Århus Universitet.
- Universitetslektor, fil.dr. Mona Blåsjö, Stockholms Universitet.
- Prof. Gunther Kress, School of Education, University of London.

¹ Forfatterne er fagdidaktikere (TSC - samfundsfagsdidaktik og PH - skrivedidaktik og religionsdidaktik) og indgår i forskergruppen omkring FoS på Syddansk Universitet.

- Emeritus prof. Roz Ivanič, Lancaster University.
- Prof. Helmut Vollmer, Osnabrück Universitet.

Omfang og metodologi

FoS er etnografisk anlagt. Det bygger videre på et ligeledes etnografisk anlagt pilotstudie som tre af forskergruppens medlemmer har gennemført i 9. klasse i skoleåret 2009/10. Pilotprojektet blev gennemført på tre skoler forskellige steder i Danmark. Her blev projektets metodologi og forskningsdesign udviklet, og der blev indsamlet data via klasserumsobservationer, indsamling af elevtekster og interview med lærere og i alt syv elever. De syv elever blev udvalgt med henblik på at fungere som informanter for forskerne i projektets centrale longitudinale del, hvor vi følger disse elever og deres udvikling som skrivere igennem hele deres treårige gymnasieforløb. Eleverne går nu i 1. g på seks forskellige skoler. Disse elever udgør kernen i projektets datagrundlag. Denne kerne er fra og med skoleåret 2010/11 blevet suppleret med dataindsamling på yderligere to skoler, og det er planen, at dette antal i forbindelse med et ph.d.-projekt skal udvides med endnu et antal skoler. De data, der indsamles, arkiveres i en fælles database, som alle forskere tilknyttet projektet har adgang til.

Den empiriske undersøgelse er bygget op som en matrix, hvor vi i et longitudinalt projekt undersøger skrivning fra en elevvinkel og i tværgående projekter undersøger skrivning fra forskellige fagvinkler. Målet er at skabe viden om, hvordan elever lærer sig fag gennem skrivning og skrivning gennem fag, og ad hvilke veje de udvikler skrivekompetencer gennem gymnasieuddannelsen. Projektet har i forlængelse heraf i det longitudinale studium et særligt fokus på identitetsdannelse gennem skrivning (Ivanic 1998).

Empiriindsamlingen koncentrerer sig om *skrivehændelser*, som vi forstår som alle de situationer i skolen, hvor eleven skriver. De enkelte skrivehændelser antages i forskelligt omfang at trække på/knytte sig til bagvedliggende skolefaglige skriftkulturer, skoleinstitutionelle skriftkulturer og elevskriftkulturer. Skrivehændelserne analyseres ikke enkeltvis, men som sekvenser, der i fuldt omfang består af fire datatyper: 1) skriveordre fra læreren, 2) elevbesvarelsen, 3) lærerresponsen og 4) interview med eleven. Vi kalder sådanne datasekvenser for *konstellationer af skrifthændelser*. Der er her tale om konstellationer af *skrifthændelser*,² fordi der indgår tekster som ikke er skrevet af eleven. Hertil kommer elevnoter, andre former for elevskrivning samt observationer i klasserummet og bredere observationer på skolen, som leverer konteksten for skrivehændelserne.

Det er hensigten at analysere den enkelte konstellation af skrifthændelser ud fra tre perspektiver: 1) som tekstuelle kæder, hvor vi ser på hvilke tekstuelle træk

² Termen *skrifthændelse* henviser til elevens brug af tekst, dvs. både skrivning og læsning (fx af lærerens tekster), jf. det engelske begreb *literacy* som skrifthændelse er en oversættelse af. Termen *skrivehændelser* henviser alene til elevens skrivning af egne tekster

skriveordren kræver (fx en redegørelse eller en argumentation), om eleven arbejder med de pågældende tekstuelle træk, om læreren i sin respons forholder sig til disse og endelig hvordan eleven forstår disse, 2) som diskursive transformationer, hvor vi følger arbejdet med faglige diskurser (fx i form af anvendelsen af fagsprog eller faglige skrivnormer) igennem konstellationen, og endelig 3) som serier af sociale handlinger, hvor vi fokuserer på skrivehændelsen som et udtryk for elevens kompetence og identitet som skriver, dvs. hvordan eleven bruger skrivningen som redskab for sit samspil med omverdenen, fx ved at se på skriveordrens positionering af eleven og angivelse af genreforventninger og skriftpraktikker, elevens positionering af sig selv i elevteksten i forhold til disse, responsen set som kommentarer til dette spændingsforhold og endelig elevens egne kommentarer set som meningstilskrivning til hele denne sociale handlingsserie.

Projektets relevans og begrundelse

Skrivning er en nøglekompetence i dagens samfund. En vigtig baggrund herfor er den teknologiske udvikling i kommunikationsmedierne, som grundlæggende har ændret skriftlighedens karakter og praksisformer, og som har øget skriftlighedens udbredelse og betydning dramatisk. Der mangler systematisk viden, om hvad dette betyder for den enkelte i et læringsbiografisk perspektiv, og hvordan udfordringen håndteres i fag og uddannelser. Formålet med projekt *Writing to learn, learning to write* er at belyse disse spørgsmål gennem en kvalitativ undersøgelse af skriftbrug i gymnasiale uddannelser, hvor studier med et longitudinalt elevperspektiv forbindes med tværgående studier i centrale fag og faglige samspil.

To metaforer har spillet en central rolle i etableringen af FoS, 'det nye tekstsamfund' og 'den diskursive vending i fagdidaktikken'. I 'det nye tekstsamfund' (Karlsson 2006) er arbejdsliv, uddannelser og hverdagsliv blevet skriftliggjort i hidtil ukendt grad. Skriftkompetence er blevet en forudsætning for såvel læring og uddannelse som for deltagelse i samfundsliv og arbejdsliv, og skriftlig kommunikation er i stigende grad også bærende for hverdagslivets sociale aktiviteter (Matre 2006, Smidt 2008). Skriftteknologien har dertil en afgørende kulturel og samfundsmæssig betydning som medie for vidensproduktion (Olson 1994).

Uddannelsespolitisk reflekteres 'det nye tekstsamfund' i en stigende opmærksomhed på skriftkyndighed (literacy) som en integreret del af faglig læring. Sprogets betydning for læring, identitetsdannelse og deltagelse i kultur og samfund er en grundtanke både i Europarådets satsning på *Language in Education, Languages for Education* (Council of Europe 2010) og i den norske uddannelsesreform, *Kunnskapsløftet*, hvor skriftkyndighed i 2006 indførtes i alle fag. I den danske gymnasireform fra 2005 er skriftligt arbejde tilsvarende beskrevet som en fælles opgave for hele fagrækken og en central del af studiekompetencen. Den 'nye skriftlighed' forbindes imidlertid ikke med en overordnet literacy-strategi, og undersøgelser tyder på, at der er et alvorligt gab mellem reformens intentioner og skolernes praksis (Krogh et al. 2009, Christensen 2009). Set i sammenhæng med

voksende diversitet i elevgruppen og vækst i frafaldsprocenten (UNIC 2009) tyder meget på, at det skriftlige arbejde udgør et helt særligt problem i de gymnasiale uddannelser, og at der er et vitalt behov for såvel teoriudvikling som empiriske studier af gymnasial skriftpraksis.

På forskningsniveau har en paradigmatiske 'diskursiv vending' fundet sted i fagdidaktikken (Ongstad 2006). Nyere fagdidaktisk forskning har udviklet et teorigrundlag for begrebsliggørelse af undervisning og læring i 'det nye tekstsamfund'. Her forstås fag og undervisning som diskursive, semiotisk medierede fænomener, og læring knyttes til elevens produktive aktivitet (Ongstad 2006, Cope & Kalantzis 1993, Lemke 1990). Det diskursive paradigme har vist sig frugtbart i forskningen (Lorentzen et al. 2008, Elf 2008, Vollmer 2007, Kress et al. 2005, Krogh 2003, Knain 1999), men implikationerne for elevernes læringsformer, fagenes didaktik og undervisningens praksis er langt fra tilbundsående udforsket.

I det foreliggende projekt udmøntes det diskursive perspektiv i forskningsfelt og forskningsspørgsmål. Forskningsfeltet anskues som en triadisk konstruktion af *elev*, *fag* og *skriftbrug*. Konstruktionen henviser både til den klassiske didaktiske trekant (elev, fag, lærer) og til den kommunikative triade (indhold, form, funktion) som i det diskursive paradigme ses som en grundform for fagdidaktik (Ongstad 2004, Krogh 2003). Forskningsfeltet defineres som ytringer (Bakhtin 1986) der på samme tid aktiverer elev, fag og skriftbrug. Aspekterne er indbyrdes forbundne, og de overordnede forskningsspørgsmål skal forstås som tre forbundne vinkler på den samme undersøgelsesgenstand, skriftlighed (writing) i lyset af 'det nye tekstsamfund' og 'den diskursive vending i fagdidaktikken'. Forskningsspørgsmålene lyder:

- Hvad betyder de nye betingelser for skriftbrugens position, funktion og karakter i undervisningens praksis?
- Hvad betyder de nye betingelser for elevernes skrivning, og hvordan harmonerer dette med skolens fortolkning af elevernes behov for skriftlige erfaringer, ressourcer og kompetencer?
- Hvad betyder de nye betingelser for fagenes didaktik og faglighedsforståelsen?

References

Bakhtin, M. M. (1986): *Speech Genres & Other Late Essays*. (C. Emerson & M. Holquist, red.) Austin: The University of Texas Press. (Original 1979).

Cope, B. & Kalantzis, M. (red.) (1993): *The Powers of Literacy: A Genre Approach to Teaching Writing*. London, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Council of Europe (besøgt februar 2010). *Language in Education, Languages for Education*.

http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/langeduc/LE_PlatformIntro_en.asp.

Christensen, T. S. (2009). Refleksion og fagsamspil som omdrejningspunkt i skriftlige rapporter. Vatn, G., Folkvord, I. & Smidt, J. (red.) (2010). *Skriving i kunnskapssamfunnet*. Tapir Akademisk Forlag. Trondheim. 127-142

Elf, N. F. (2008). *Towards Semiocy? Exploring a New Rationale for Teaching Modes and Media of Hans Christian Andersen Fairytales in Four Commercial Upper-Secondary "Danish" Classes. A Design-Based Educational Intervention*. Det Humanistiske Fakultet, Syddansk Universitet.

Ivanič, R. (1998). *Writing and identity. The discorsal construction of identity in academic writing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Karlsson, A-M. (2006). *En arbetsdag i skriftsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vanliga yrken*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Knain, E. (1999). *Naturfagets tause stemme*. Oslo: Universitetet i Oslo.

Kress, G., Jewitt, C. Bourne, J., Franks, A. Hardcastle, J., Jones, K. & Reid, E. (2005). *English in Urban Classrooms. A multimodal perspective on teaching and learning*. London and New York: RoutledgeFalmer.

Krogh, E. (2003). *Et fag i moderniteten. Danskfagets didaktiske diskurser*. Det humanistiske fakultet. Syddansk Universitet

Krogh, E., Christensen, T. S. & Hjemsted, K. (2009). *Ny skriftlighed? Evaluering af det skriftlige arbejde efter gymnasireformen. Gymnasiepædagogik 73*.

Lemke, J. L. (1990). *Talking Science. Language, Learning and Values*. Westport: Ablex Publishing Corporation.

Lorentzen, R. T. & Smidt, J. (red.) (2008). *Å skrive i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Matre, S. (2006). Innleiing. Matre, S. (red.). *Utfordringar for skriveopplæring og skriveforskning i dag*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag. 9-13.

Olson, D.R. (1994). *The World on Paper. The Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge University Press.

Ongstad, S. (2006). Fag i endring. Om didaktisering av kunnskap. Ongstad, S. (red.). *Fag og didaktikk i lærerutdanning. Kunnskap i grenseland*. Oslo: Universitetsforlaget. 19-57

Ongstad, S. (2004): *Språk, kommunikasjon og didaktikk. Norsk som flerfaglig og fagdidaktisk ressours*. Oslo: Fakkbokforlaget. Landslaget for norskundervisning.

Smidt, J. (2008). Skrivning og skriveformål – barns og unges veier til ulike fag.
Smidt, J. & Lorentzen, R.T. (red.). *Å skrive i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.

UNI•C (2009). *Frafald på de gymnasiale uddannelser - en undersøgelse af frafald på de gymnasiale institutioner foretaget i foråret 2009*.
http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Gym/PDF09/Nyheder/091023_Frafald_paa_de_gymnasiale_uddannelser_del_3.ashx.

Vollmer, H. J. (2007). Constructing Tasks for Content and Language Integrated Learning and Assessment. Börner, Wolfgang & Eckerth, Johannes (eds.) *Interaction and Cognition in Task-Based Language Learning and Teaching*. Tübingen: Narr.

Vygotsky, L. (1986): *Thought and Language*. (A. Kozulin, overs., red.). Cambridge, Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology. (Original 1934).

Wertsch, J. (1998). *Mind in Action*. New York: Oxford University Press.
For øvrige referencer se www.sdu.dk/fos